

KLÂSİK TÜRK EDEBİYATINDA BİLİNMEYEN BAHR-I TAVİLLER-1:
KADRÎ VE ZUHÛRÎ'NİN BAHR-I TAVİLLERİ
UNKNOWN BAHR-I TAVİLS IN CLASSICAL TURKISH LITERATURE-1:
KADRÎ AND ZUHÛRÎ'S BAHR-I TAVİLS

YUNUS KAPLAN

Doç. Dr., Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Assoc. Prof. Dr., Osmaniye Korkut Ata University, Faculty of Art and Sciences
Department of Turkish Language and Literature

yunuskaplan80@gmail.com

 <https://orcid.org/0000-0002-2421-253X>

Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi-Journal of Turkish Researches Institute
TAED-63, Eylül-September 2018 Erzurum
ISSN-1300-9052

Makale Türü-*Article Types* : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-*Received Date* : 06.06.2018
Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 06.07.2018
Sayfa-*Pages* : 103-116

 <http://dx.doi.org/10.14222/Turkiyat3952>

www.turkiyatjournal.com
<http://dergipark.gov.tr/ataunited>

This article was checked by

 iThenticate®

KLÂSİK TÜRK EDEBİYATINDA BİLİNMEYEN BAHR-I TAVİLLER-1:
KADRÎ VE ZUHÛRÎ'NİN BAHR-I TAVİLLERİ
UNKNOWN BAHR-I TAVİLS IN CLASSICAL TURKISH LITERATURE-1:
KADRÎ AND ZUHÛRÎ'S BAHR-I TAVİLS

YUNUS KAPLAN

Öz

Bahr-ı tavil, klâsik Türk edebiyatında örneklerine az rastlanan şiir türlerinden biridir. Genellikle âşık-maşuk arasındaki ilişkinin anlatıldığı bahr-ı tavillerin en önemli özelliği nazım-nesir karışık yazılması ve secili anlatımın ağır basmasıdır. Diğer nazım şekillerine göre daha sade bir dille yazılan bu şiirler, genellikle aruz veznindeki fe'îlâtün tefilesinin art arda tekrarıyla yazılmıştır.

Divan şairlerinin farklılık arayışlarının bir neticesi olarak tercih ettikleri bu nazım şeklinin bilinen ilk örneğini 15. yüzyılda Ahmet Paşa kaleme almıştır. Zamanla Gelibolulu Âlî, Birri, Fehim-i Kadîm ve Şeyh Gâlib gibi önemli şairler başta olmak üzere birçok şair bahr-ı tavil yazmıştır. 16. yüzyıl şairlerinden Kadri ve Zuhûri de bu nazım şeklini tercih eden şairlerdendir. Yaşadıkları yüzyıl dışında hayatları hakkında kesin bir hükme varmanın mümkün olmadığı her iki şair de bahr-ı tavilini gazel formunda ve âşıkane tarzda kaleme almıştır.

Bu çalışmada klâsik Türk edebiyatındaki bahr-ı taviller üzerinde genel bir değerlendirme yapılmış, Kadri ve Zuhûri'nin bahr-ı tavillerinin şekil ve muhteva özellikleri üzerinde durularak bu şiirlerin şimdilik bir şiir mecmuasındaki tek nüshasından hareketle çeviri yazılı metinlere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Klâsik Türk edebiyatı, Bahr-ı Tavil, 16. Yüzyıl, Kadri, Zuhûri.

Abstract

Bahr-ı tavil is one of the poetry forms that its samples are occasionally seen in classical Turkish literature. Generally, the most important feature of bahr-ı tavils that the relationship between the lover and sweet is told is that the poetry and prose are written intricately and the selected expression is dominant. These poems which are written in the simpler language than the other poetry types and they are generally written in the sequential form of fe'îlâtün tefile in the aruz prosody.

Ahmet Pasha wrote the first known sample of this poetry type in 15. century that the Ottoman poets preferred as a result of dissimilarity search. Many poets among the important poets especially such as Gelibolulu Ali, Birri, Fehim-i Kadim and Şeyh Galib wrote bahr-ı tavil in time. Kadri and Zuhuri who were the poets of 16. century are one of the poets who prefer this poetry type. Both of them that it is not possible to conclude from the certain predication about their life except from their century wrote bahr-ı tavil in the gazelle form and in the amorous style.

In this study a general evaluation was made on the bahr-ı tavils in classical Turkish literature, the translated texts were included with reference at the collection of poem to these poetries' available single copy for the present as the form and content properties of Kadri and Zuhuri's bahr-ı tavils were emphasized.

Key Words: Classical Turkish Literature, Bahr-ı Tavil, 16. Century, Kadri, Zuhûri.

Giriş

Klâsik Türk edebiyatı geleneğinde yetişen şairler, duygu ve düşüncelerini dile getirirken geleneğin kendilerine çizdiği kurallara sadık kalarak sanat kabiliyetlerini ve maharetlerini sergileme yoluna gitmişlerdir. Bunu yaparken zaman zaman klâsik ifade tarzlarının dışına çıkarak veya kullanmış oldukları nazım şekillerine çeşitlilik katarak farklı ve özgün olmayı hedeflemişlerdir. Divan şairlerinin farklılık arayışlarının bir neticesi olarak kullanmayı tercih ettikleri nazım şekillerinden biri de bahr-ı tavîldir.

Edebiyatımızda sınırlı sayıda şair tarafından tercih edilen ve örneklerine sık rastlanmayan bir nazım şekli olan bahr-ı tavîl, terim olarak iki kavramı karşılamak için kullanılmıştır. Birincisi daha çok Arap edebiyatında kullanılan ancak Fars ve Türk edebiyatlarında hemen hemen hiç tercih edilmeyen ve “*fe’ülün mefâ’ilün fe’ülün mefâ’ilün*” tef’ilelerinden oluşan bir aruz bahrinin adıdır (İpekten 2010: 134). İkincisi ise “*fe’ilâtün*” tef’ilesinin arka arkaya tekrarlanmasıyla yazılan bir nazım şeklinin adıdır. Bu nazım şeklinde her mısra, kendi içinde secili olup bu mısraların kafiye şeması kıta yahut gazel şeklinde olabilir. Manzumenin sonunda şairler, mahlaslarını kullanırlar. Bahr-ı tavîllerde, mısralardaki tef’ile sayısının 50’ye kadar çıktığı (Aksoyak 2007: 439) hatta bu rakamın aşıldığı görülür.

Bu nazım şeklinde genellikle sevgilinin güzellik unsurları ile âşık ile maşuk arasındaki münasebetler işlenir. Bunun dışında münacat, naat gibi dinî konulardan mizahî konulara kadar yazılmış bahr-ı tavîl örneklerine de rastlanmaktadır. Bahr-ı tavîlin beyitleri arasında çoğunlukla bir anlam bütünlüğü bulunur. Olay, bir hikâyeye anlatımı içinde verilir. Olay bütünlüğü ve esprili konuları ele almaları bakımından bahr-ı tavîller, zincirlemeli tekerlemelerle benzerlik gösterir (Aksoyak 1999: 439).

Bahr-ı tavîller üzerine şimdiye kadar bazı bilimsel çalışmalar yapılmıştır.¹ Bu çalışmalar içerisinde en kapsamlı olanı İ. Hakkı Aksoyak’ın iki ayrı çalışmasıdır. Aksoyak, önce “*Bahr-ı Tavîl*” adlı makalesinde çeşitli divanlar ve mecmuaları tarayarak 21 şairin bu nazım şekliyle şiirler yazdığını tespit etmiştir (bk. Aksoyak 1999). “*Anadolu Sahasında İlk Bahr-ı Tavîl Ahmed Paşa’nın mıdır?*” adlı ikinci çalışmasında ise yapmış olduğu taramalar neticesinde şair sayısını 28’e, bahr-ı tavîl sayısını da 39’a çıkarmış; Anadolu sahasında ilk bahr-ı tavîl sahibi şairin ise Ahmet Paşa olduğunu iddia etmiştir (bk. Aksoyak 2007).

Aksoyak’a göre edebiyatımızda Anadolu sahasında yazılmış olan ilk bahr-ı tavîl, 15. yüzyıl şairlerinden Ahmet Paşa’ya aittir. Bu yüzyılda Seyfî, Belâyî ve Şeyhî bahr-ı tavîl sahibi diğer şairlerdir. 16. yüzyılda Fedâyî ve Gelibolulu Âlî; 17. yüzyılda Arşî, Fehîm-i Kadîm, Beyânî, Mu’în ve Mücellâ; 18. yüzyılda Birrî, Zâtî?, Dâniş ve Şeyh Gâlib; 18. yüzyılda Müştak Baba, Antepî Aynî, Nebâtî, İzzet, Bayburtlu Zihnî, Necmî, Seniî ve

¹ İsmail Parlâtır (1992), “Fuat Bayramoğlu ile Anılarda”, *Türk Dili Dergisi* (487), s. 24-26; Rasih Erkul (1993), “Bir Bahr-i Tavîl Örneği ve Birri Mehmed Dede”, *Yedi İklim*. V (39), s. 43-45; İ. Hakkı Aksoyak (1999), “Bahr-i Tavîl”, *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*. Dr. Himmet Biray Özel Sayısı, s. 438-445. Ahmet Mermer (2002), “XVI. Yüzyıl Divan Şairi Fedayi ve İki Bahr-i Tavîli”, *İlmî Araştırmalar* (14), s. 121-129; İ. Hakkı Aksoyak (2007), “Anadolu Sahasında İlk Bahr-ı Tavîl Ahmed Paşa’nın mıdır?”, *Turkish Studies* 2 (4), s. 84-97; Beyhan Kesik (2015), “Muhibbî’nin Bahr-ı Tavîl’i”, *Littera Turca (Journal of Turkish Language and Literature)* 1 (2), s. 55-60; Yunus Kaplan (2016), “Fehîm-i Kadîm’in Bahr-ı Tavîli”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, İstanbul. Bahar, Sayı 14. s. 67-92.

İffetî?; 20. yüzyılda ise Sâbir, Abdalbaki Fevzî, Çukadarzâde ve Halil Nihat Boztepe bahr-ı tavîl sahibi olan şairlerdir (2007: 95-96).

Bahr-ı tavîl üzerine yapılan son yapılan çalışmalardan biri de Beyhan Kesik'e aittir. Kesik, “*Muhibbî'nin Bahr-ı Tavîli*” adlı çalışmasında Topkapı Sarayı Kütüphanesindeki bir mecmuada Muhibbî mahlaslı şairin daha önce bilinmeyen bir bahr-ı tavîlini tespit ederek bunu ilim âleminin istifadesine sunmuştur (Kesik 2015). Kesik, tespit ettiği bu şiirin “Bahr-ı Tavîl-i Sultan Süleymân” başlığını taşımasından hareketle şiirlerinde Muhibbî mahlasını kullanan Kanuni Sultan Süleyman'a ait olduğunu belirtmiştir (Kesik 2015: 57). Ancak Ahmet İçli, Kâsımî tarafından 1034/1625'te derlenen *Bahrü'l-Ma'ârif* adlı mecmuada aynı şiirin daha geniş hâliyle “Bahr-ı Tavîl-i Muhibbî-i Bağdâdî” başlığıyla verilmiş olmasından hareketle Bağdatlı Muhibbî'ye ait olabileceğini iddia etmiştir. İçli, bu iddiasını desteklemek için Hisâlî'nin *Metâli'u'n-Nezâir*'indeki bir matlada, şairden “Muhibbî-i Acem” olarak bahsedildiğini, Hisâlî'nin eserinde toplam 212 matlân Sultân Süleymân'a ait olduğunu belirtilmesinin her iki şairin de farklı kişiler olduğunu açıkça ortaya koyduğunu söyleyerek Hisâlî'nin “Muhibbî-i Acem” ifadesiyle Bağdatlı Muhibbî'yi kastetmiş olmasının muhtemel olduğunu belirtir (İçli 2017).

Yukarıda bahsedilenlerin dışında çeşitli çalışmalar sayesinde haberdar olduğumuz başka bahr-ı tavîl örnekleri de bulunmaktadır. 17. yüzyıl şairlerinden Ni'metî (öl. 1659)'nin (Ersöz 2007: 135-37), Mu'in (öl. 1652-53)'in (Aras 2010: 145-47); 18. yüzyıl şairlerinden Azbî Baba (öl. 1736)'nın (Bayram 2006: 151-53), Nazîr (öl. 1774)'in (Şengün 2006: 308-09); 19. yüzyıl şairlerinden Seniḥ-i Mevlevî (öl. 1900)'nin (Okuy 2005: 120-21), Nâkâm (öl. 1880-81'den sonra)'ın (Mert 2012: 975-76) birer; Mehmed Şâkir Efendi (öl. 1836) (Yanbal 2009: 991-95) ve Bayburtlu Zihni (öl. 1859)'nin (Kılıç 2017: 39-46) ise ikişer bahr-ı tavîli bulunmaktadır.

Bu nazım şekliyle yazılmış bilinen bu şiirler dışında başka şiirlerin de olabileceği düşüncesinden hareketle yapmış olduğumuz araştırmalar neticesinde bilinmeyen bazı bahr-ı tavîller tespit ettik. Bu şiirlerin hepsi bir makale hacmine sığmayacağı için birkaç çalışmayla bunların tanıtımını uygun gördük. Bu çalışmamızda Kadri ve Zuhûrî mahlaslı şairlere ait iki bahr-ı tavîlin şekil ve muhtevalarının tanıtımı yapılacaktır.

Kadrî ve Zuhûrî'nin Bahr-ı Tavîlleri

Bu çalışmanın mihrini teşkil eden eldeki iki bahr-ı tavîlin sahibi olan Kadri ve Zuhûrî hakkında elde herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Her iki şairin de bahr-ı tavîlinin kayıtlı olduğu mecmuadan hareketle yapılacak değerlendirme dışında kesin bir hükme varmak mümkün görünmemektedir.

Her iki şairin bahr-ı tavîli, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY. 11128 numarada kayıtlı olan şiir ve fevaid mecmuasında kayıtlıdır. Ağırlıklı olarak 16. ve 17. yüzyıl şairlerinin şiirlerini havî olan bu mecmuada bu yüzyıllara ait bazı şairlerin hayatta olduklarına veya öldüklerine dair bazı ibareler bu eserin uzunca bir dönem içinde derlendiğini göstermektedir. Mecmuanın 76b-78b sayfalarında ise sırasıyla Kadri, Âli, Beyânî ve Zuhûrî'nin bahr-ı tavîlleri bulunmaktadır.

Art arda verilen bu dört şairin şiirlerinden Kadri ve Âli'nin şiirlerine başlık olarak müstensih tarafından “Baḥr-ı Tavîl-i Qadrî Efendi Sellemehu'llâhü Te'âlâ” ve “Baḥr-ı Tavîl-i 'Âlî Efendi Sellemehu'llâhü Te'âlâ” ibareleri kullanılmıştır. Bu da bizlere bu şiirlerin Gelibolulu Âli'nin hayatta olduğu bir zamanda mecmuaya alındığını göstermektedir.

Gelibolulu Âlî'nin ölüm tarihi olan 1600 yılı dikkate alındığında Kadri'nin de bu tarihte hayatta olduğu açıktır.

Ancak Zuhûrî'nin bahr-ı tavîlinin başlığında böyle bir ibarenin kullanılmamasından dolayı şairin bu tarihte hayatta olup olmadığı belli olmasa da bu şiirin, Gelibolu Âlî'nin şiiriyle aynı zamanda kayda geçirilmesinden hareketle en geç 1600 yılında veya bu tarih öncesinde yazıldığını söylemek mümkündür.

Kaynaklarda 1600 yılında hayatta olduğu belirtilen Kadri mahlaslı bir şair hakkında bilgi verilmiştir. Bu bilgilere göre Kayserili olan Kadri, Bahâeddinzâde Efendi'den mülâzım olduktan sonra kadı oldu. Memleketi olan Kayseri kadılığına tayin edildikten sonra görevinden ayrılıp uzlet köşesine çekilmiş iken 1599 yılında İstanbul'a çağrılarak şeyhülislâm tarafından "nakibüleşraflık" ile görevlendirildi. Nakibüleşraf iken 1013 Cemâziyelevvelinde (Eylül 1604) İstanbul'da vefat etti (Kılıç 2009: 21; Köksal: 2013).

Yukarıda hayatı hakkında bilgi verilen Kadri mahlaslı şair, her ne kadar 1604 yılında öldüğü için eldeki bahr-ı tavîlin sahibi olabilme ihtimali bulunsa da elimizde bunu teyit edici herhangi bir karine bulunmamaktadır. Bu yüzden bu bahr-ı tavîlin Kadri mahlasını kullanan ve 1600 yılında hayatta olan; ancak hayatı hakkında kaynaklarda bilgi olmayan başka bir şaire ait olma ihtimali de bulunmaktadır.

İkinci bahr-ı tavîlin sahibi olan Zuhûrî'nin de şiirini 1600 yılı veya öncesinde yazdığı göz önünde bulundurulduğunda kaynaklarda bu tarihlerde yaşadığı belirtilen Zuhûrî mahlaslı şairler şunlardır:

Zuhûrî: Şam'da doğan şairin asıl adı Mustafa'dır. Şam muhasebecisi Pîrî-zâde Mehmed Çelebi'nin oğludur. Bu yüzden Pîrî-zâde sanıyla meşhur oldu. On sekiz yaşında sipahi ve zeamet sahibi oldu. Mehmed Süreyyâ'ya göre III. Murad döneminde (1574-1595) ölmüştür. Zuhûrî'nin herhangi bir eserinin olup olmadığı hakkında kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır (Kaplan: 2014).

Zuhûrî: Manastır'da doğdu. Tülbend-zâde Zuhûrî Mehmed Efendi adıyla tanındı. Sultân III. Murâd (sal. 1574-1595) devri şairlerindedir. Kemâl Paşa-zâde'den mülâzım oldu. Kırk akçe yevmiye ile kadılıklarda bulundu. Devrinde hattatlığı ile de tanındı. İşkodra kadısı iken azledildi. 1595'den önce Manastır'da vefat etti (Bülbül: 2013).

Zuhûrî: 970/1562-63'te İstanbul'da doğdu. Asıl adı Mehmed'dir. Hüsameddin Efendi'nin oğlu olup, Karaçelebi-zâde Abdülaziz Efendi'nin kardeşidir. Eğitimi tamamladıktan sonra Halep, Kudüs, Şam, Mısır ve daha başka yerlerde müderrislik yaptı. Edirne Mollası oldu. 1019-1020/1610-12 yılları arasında İstanbul kadısı oldu. 1021/1612-13'te azledildi. 1614'te Anadolu kazaskeri, 1615'te ise Rumeli kazaskeri oldu. 1624'te görevinden azledildi. 1035/1625-26'da ikinci defa Rumeli kazaskeri olup o sene ayrıldı. 1632'de aynı göreve getirildiyse de 1633'te vefat etti. Mürettep *Dîvân*'ı vardır (Aksoyak: 2014).

Zuhûrî: Kaynaklarda Edirneli Nazmî'nin *Mecma'un-Nezâ'ir*'inde bir naziresi bulunan bu şairle ilgili elde bilgi yoktur. Söz konusu mecmuadaki şiirin başlığında "Zuhûrî-i Acem" ibaresinden İran taraflarından Anadolu'ya geldiği söylenebilir. Tezkirelerde 16. yüzyılda yaşamış Zuhûrî mahlaslı şairlerin hiçbirinin biyografisinde böyle bir kayıt bulunmamasından hareketle bu şair, bilinmeyen başka bir Zuhûrî olması gerekir (Köksal: 2013).

Tıpkı Kadri de olduğu gibi ikinci bahr-ı tavîlin de hayatları hakkında yukarıda bilgi verilen Zuhûri mahlaslı şairlerden birine ait olduğunu gösteren elde bir karine bulunmamaktadır. Bundan dolayı bu şiirin bu şairlerden birine ait olma ihtimali olduğu gibi kaynaklarda hayatı hakkında bilgi verilmeyen başka bir şairin olma ihtimali de bulunmaktadır.

Kadri'nin *Bahr-ı Tavîl*'i, gazel nazım şekliyle yazılmış olup dört beyitten müteşekkildir. Bu gazeldeki mısralar, sayıları 57 ile 64 arasında değişen “*fe'ilâtün*” tef'ilelerinden oluşmaktadır. Mürdef kafiyeye sahip olan şiirde şair, son mısradaki mahlasını kullanmıştır.

Âşıkane tarzda yazılan bu şiirde şair, sevgilinin kendisine yaptığı eziyetler neticesinde düştüğü kötü durumu dile getirerek sevgiliden gelip gönlünü almasını ister. Âşığın bu talebine kayıtsız kalmayan sevgili, bir gece ansızın onun evine gelir. Âşığı teskin eder ve bir gün lütuflarda bulunacağını söyleyerek onu ihya edeceğine söz verir. Bu durum karşısında şaşkınlığını gizleyemeyen âşık, bunun gerçek olup olmadığını sorgularken sevgili söylediklerinin gerçek olduğunu ifade ederek âşıktan artık feryat ve figan etmemesini ister. Âşık ise sevgilinin sahip olduğu güzelliklerden bahsederek onun karşısındaki aciziyetini dile getirir. Bu sözler karşısında sevgili, kendisine âşık olanları önce dertlere düşürerek ağlayıp inlettğini, canlarını yaktıktan sonra onları azat ederek gönüllerini aldığını söyler. Şair, sahip olduğu çeşitli güzel vasıflarla sevgiliyi övdükten sonra içinde bulunduğu olumsuzlukları dile getirerek ondan merhamet ve şefkat talebinde bulunur. Yeni hayaller ve sözler bulmada üstat olmasına rağmen kıymeti anlaşılmasa da maarif, belagat ve feshatta şairlerin emiri olarak görüldüğünü söyleyerek şiirini bitirir.

Zuhûri'nin *bahr-ı tavîl*i de gazel nazım şeklinde olup altı beyittir. Beyitlerdeki mısra'lar 19 ile 35 arasında değişen “*fe'ilâtün*” tef'ilelerinden oluşmaktadır. Bu gazel de mürdef kafiyelidir. Son mısra'da şairin mahlası geçmektedir. Bu şiirde anlatılanların özeti ise şöyledir:

Tatlı dilli, güzel sözlü gönül alan sevgili bir güneş gibi âşığın hanesine gelir. Vefa göstererek âşığın gönül mülkünü yapmaya niyet etmesi âşığın gönlünü şad etmeye yeter. Önce âşığın hâlini soran ve âşığın hasretle ağlamalarının yettiğini; artık dertlerden azat olacak vaktin geldiğini söyleyerek vuslat zamanı olduğunu söyler. Bu durum karşısında şaşkınlığını gizleyemeyen âşık, sevgilinin sahip olduğu vasıfları sıralayarak onun karşısında içinde bulunduğu durumu özetler ve gönlündeki aşk sırrını kimse bilmese bile onun bileceğini belirtir. O öyle bir güzeldir ki duruşuyla, tavırlarıyla âşıklarını baştan çıkarır. Onun fitnelere tahammül etmek ise imkânsızdır. Onun karşısında perişan olan âşık, ondan birazcık ilgi göstermesini ister. Ancak boş bir ümide kapıldığının farkındadır. Gözüne ve gönlüne seslenen şair, artık ağlayarak feryat, figan etmemek gerektiğini söyler. Çünkü gözler bu dünyada sevgiliyi görme şerefine ermiştir. O zaman artık canı ve gönlü irşat edip ibadet ederek ahirete hazırlanma zamanıdır. Bunun için dünya nimetleri bir kenara konulmalı gönülden Allah'a yalvararak tövbe edilmelidir. Feleğe de hitap etmekten geri durmayan şair, ondan artık kemal ehline eziyetleri bir kenara bırakmasını ister. Son mısradaki ise Zuhûri, maarif sahasında namını üstat kıldığını söyleyip övünerek şiirini bitirir.

Kelimeler arasındaki ahenk ilişkisinin ön planda tutularak aynı kafiyeye sahip kelimelerin bir tür iç kafiyeye olacak şekilde veya aynı anlam ve görevde redif ilişkisi içinde olabilecek şekilde mısralarda kullanılması özelliğine Kadri ve Zuhûri'nin bahr-ı tavîllerinde de rastlanmaktadır.

Bu kullanımlara Kadri'nin *bahr-ı tavil*inden bazı örnekler aşağıda gösterilmiştir:

“Yine bir dil-ber-i **mümtâz** u ser-**efrâz** u ğam-**endâz** u sitem-**sâz** u belâ-**cüy** u peri-**rüy**”, “n’ola **hâlüm** ‘aceb[â] **yârüm** ile ğamze-i **mekkârum** ile zülf-i siyeh-**kârum** ile lebleri gül-**nârum** ile dîdesi **bimârum**”, “virdi **ziyâ** bedr-i **dücâ** hür-**likâ** necm-i **sühâ** maṭla‘-ı envâr-ı **Hüdâ** maşrıĥ-ı hürşid-i **vefâ** kân-ı **sehâ** yem-i ‘**aḫâ**”, “**ayş idelüm nüş idelüm** cân u dili **hoş idelüm** sîneyi **pür-cüş idelüm** hicri **ferâmüş idelüm**”, “‘ar‘ arı **yok** dîdesi **yok** kâkül-i pür-fitnesi **yok** çatmaĝa ebrûları **yok** şive-i dil-perveri **yok** sine-i sîmîn-beri **yok** ‘ârız-ı bâĝında gül-i aĝmeri **yok** sözlerinüñ sükkeri **yok**”.

Zuhûri'nin *bahr-ı tavil*inden verilebilecek örnekler ise şöyledir:

“Yine bir dil-ber-i şîrîn-**dehen** ü hûb **sühân** tâze **civân** u meh-i **hübân**”, “Ben anuñ bendesiyem cân ile **efgendesiyem** haylice **şermendesiyem** ‘**aĝlum anuñ fikrüm anuñ**”, “ol semenüm nesterenüm **gonca-femüm muḫteremüm** dil-ber-i şîrîn-**sülhanum** sîm-**tenüm** serv-**kadüm** lâle-**hadüm**”, “ol yüzi **gül** beñleri **fülful** lebi **mül** saçları **sünbül**”.

[Metinler]

Bahr-i Tavîl-i Kadri Efendi Sellemehu'llâhü Te'âlâ

(1)

Yine bir dil-ber-i mümtâz u ser-efrâz u ğam-endâz u sitem-sâz u belâ-cûy u perî-rûy u ğam-ı 'aşk ile derd ile ben bendesini cân ile efgendesini râh-ı cefâya şaluban kûh-ı ğam [u] miñnete Ferhâd idüben nice zamân na' ra-zenân âh-künân zâr u figân eyleyüben hâşret ile fırkat ile miñnet ile nâle idüp ney gibi pür-dâğ idi bu sîne-i süzân ki gönül rişte-i zülfinde anuñ beste idi 'aşık-ı dil-ğaste idi şevk ile püyân-ı reh-i ğurbet idi zâr idi nâ-çâr idi kim güşe-i ğamda katı bîmâr idi dil derde giriftâr idi dîdem dañı hûn-bâr idi fikrümde hemân 'arız-ı gül-nâr idi zikrümde o ruhsâr idi bî-çâre vü ğam-ğ'âr u dil-efgâr u nizâr âteş-i hecr ile yanup bî-ğaber ü bî-eşer [ü] cism ise pür-eşk-i ter ü vâlih ü nâ-şâd

Rûz u şeb bu idi fikrüm ki n'ola hâlüm 'aceb[â] yârüm ile ğamze-i mekkârum ile zülf-i siyeh-kârum ile lebleri gül-nârum ile dîdesi bîmârum ile ya'ni ki ol âhu-yı Çîn mâh-cebîn zülfine dil-bestesine künc-i sitem içre yatan hâstesine rahm ide mi şefkat idüp hâne-i ahzâna gelüp lütf ile hâlüm şora mı sîne-i şad-çâke o meh merhem-i vuşlat şara mı silk-i vefâya gire mi mihr-i ruñın dîde-i ğayret göre mi diyü nice fikr ü tañayyüller idüp şabr u tañammüller idüp hâk-i rehin dîde-i ter kuñl-ı cilâ itmege yollar gözedürdüm kaşı tuğrâsına mañkûm oluban vaşl-ı hevâsında uçardum ki kâdem-rence kılup bezmüme tenhâ gelüben müjde-i vaşl ile beni yâr hâşed-kerde-i ağyâr kılup ide mi dil şâd u yıķık gönlümü âbâd

(2)

Nâ-gehân bir gice kim yâ şeb-i Kadr idi yañud leyle-i mi' râc ü berât idi meger şâm-ı vişâl idi ki bir mihr-i şafâ-ğal'at-ı ruhsârı ile verd-i ziyâ bedr-i dücâ hür-liķâ necm-i sühâ mağla' -ı envâr-ı hüdâ maşrıķ-ı hürşid-i vefâ kân-ı sehâ yem-i 'atâ pertev-i envâr-ı cemâliyle cihân oldu İrem yem-i kerem bedr-i etemm nûr-ı zalam keşf-i hicâb eyleyüben dest urup mihr-i ruñın açdı pes ol bürķa' -ı nâzım giderüp hâlüme şefkatler idüp lütf u mürüvvetler idüp virdi şeref hâneme gencîne-şifat bu dil-i virâneme vü sîne-i süzânuma teskîn virüp âb-ı vişâliyle beni eyledi ihyâ vü didi şerbet-i la' lüm içürem şadr-ı vefâya geçürem güşe-i ğamdan geçürem lütfümü erzâni kılam şâd ol eyâ 'aşık-ı miskîn ü eyâ zâr u dil-efgâr

Didüm ey bedr-i fûrüzende 'aceb düş mi bu yâ vâķı' a mı bü'l-'acebi hâlüme rahm eyleyüben bendeyi bu arz-ı mezelletden alup ref' ide didi eyâ 'aşık-ı dîdâr u eyâ şâdıķ-ı ğam-ğ'âr u yiter dîdeñi(?) hûn-bâr yiter fırkat ise bâr yiter müjde ki kıldum seni ihyâ vü buğün şâd olasın bî-ğam u âzâd olasın vaşluma mu' tād olasın zevk ile dil-şâd olasın gel sözümü diñle hele sâzı getür dilde olan râzı getür sözi getür şem' -i şeb-efrûzı getür câm-ı cihân-süzü getür bâde-i dil-düzü getür 'ayş idelüm nûş idelüm cân u dili hoş idelüm sîneyi pür-cüş idelüm hicri ferâmüş idelüm nâle ile âh ile giryân oluban fırkat ile hâşret ile itme şaķın dâd

(3)

Didüm ey serv-i çemen-zâr-ı şafâ kân-ı vefâ sîm-ten ü reşk-i semen dürr-i 'Aden bezm-i cihânsın gül ile hûb edâ bülbül ile müşk-i Hutun kâkûl ile bezmde câm-ı mül ile nergis-i sîr-âbuñ ile ol dehen-i rûñ-fezâ ğonce-i ğandânuñ ile rûy-ı cihân-tâbuñ ile cânâ ziyâ-bağş olan ol şem' -i

şebistānuñ ile kanum içen ğamze-i bürrānuñ ile hem-dem olan şāhib olan bāġı nider taġı nider
 kaddi elif ‘ar‘ arı yo dīdesi yo kākül-i pür-fitnesi yo atmaġa ebruları yo Őīve-i dil-perveri
 yo sīne-i sīmīn-beri yo ‘arız-ı bāġında gül-i ameri yo sözlerinin sükkeri yo baña yiter bāġ-
 ı cihān serv-i revān sen yüzi gül kim dil ü cān reşk-künān saña eyā Hızr-liā na‘ra-zenān oldu
 Őehā sen Őeh-i devrāna derūn ile hemān bende-i fermān

Didi ey ‘aŐkum ile vādi-i minetde ü Mecnūn ser-i zūlfūme meftūn u ğam-ı hecr ile
 maġbūn olan āvāre vü bī-āre vü dil-dāde vü üftāde vü kuhsār-ı melāmetde ü Ferhād ü ser-i
 urre-i pür-inūme dil-beste olan āh-ı zenadāna dūŐüp hāste olan ā‘ide-i ‘aŐk budur derd ile
 ol ‘aŐıı bī-mār iderüm Őām-ı belālarda anı zār iderüm Őoñra aña cām-ı Őifa-hāne-i la‘lüm iürüp
 Őerbet-i Őirīnüm ile derdine tūmār iderüm bil ki bu ‘aŐk ‘aŐk-ı cihān-sūz durur diller anuñ āteŐine
 Őabr idemez kim nice zāhidleri mestāne nice ‘āili dīvāne idüp cānı yaar hāne-i nāmūsı yıkar
 sīnelere od dūŐürüp puhte ider vuŐlata Őāyeste ider murġ-ı dil ü cānı Őehā Őol afes-i ğamdan ider
 ‘āıbet āzād u ılur ‘aŐıı dil-Őād

(4)

didüm ey mesned-i nāz üzre Őehen-Őāh-ı cihān taht-ı celāletde Hūdāvend-i zamān mülk-i
 melāhatda bugūn Yūsuf-ı Ken‘ān ü gülīstān-ı melāhatda daı berg-i semen ğonce-dehen var
 olasin devlet ile Őāh-ı cihānser olasin ‘āleme hūnkār olasin kim bu dil-i zārı yine yād idüben
 ğuŐŐadan āzād idüben Őād u ferah-nāk u arab-nāk ılup bar-ı ğama dūŐmiŐ iken baŐuma
 zūnbūr-ı belā üŐmiŐ iken eŐk-i terüm amiŐ iken nār-ı sitem yamiŐ iken saña beni ğamz idüp
 aġyār-ı ‘adüv amiŐ iken dest-i felek boynuma zencir-i belā amiŐ iken Őefat idüp hāl-i dil-i
 zārı görüp merametūñ baña dirīġ itmeyesin o gibi yabāna daı atmayasın semt-i cefā
 tıtmayasın cevr ile aġlatmayasın eŐkūmi deryā gibi aġlatmayasın ‘ömrūñı ā‘im ide Allāh

Hāmdü-li‘llāh ki menem Hāyder-i kerrār-ı kemālāt u menem Őaf-der-i bī-kār-ı hayālāt u
 menem pene-zen-i abza-i ŐemŐir-i hūner Őaf-Őiken-i eyŐ-i maālāt u menem mesned-i
 ‘irfānda bugūn kāmīl ü hem sāġar-ı nev-arız-ı pesendide kelāmum ki dūr-i bar-ı hayālüm atı
 üstād ki fehmi ile ferāsete bahā eyleye tadīr n’ola adrūmi vü rütbeni bu arı-denī anlamayup
 hāk ile yeksān ü emen-zār-ı fenā ire dili bülbül-i hoş-lehe-i rengin-edā gibi Şeb u rüz fiġān
 ire oyup āh-künān cevr ile nālān ide kim aŐr-ı ma‘ārifde baña virdi felek Őadrı ki nām ile
 benüm **adrī** bugūn Rūm-ı belāġatda vü ilīm-i feŐāhatda emirü’Ő-Őu‘arā diyü baña eyledi
 teslīm-i zimām ‘ālem-i ma‘nide tamām itdi benüm nāmumı üstād

Bahr-ı Tavîl-i Zuhûrî

(1)

Yine bir dil-ber-i şîrîn-dehen ü hûb-sühân tâze civân u meh-i hûbân ki güneş gibi tulu' eyleyüben hâneme hürşîd-şîfat virdi ziyâ buldı şafâ gûşe-i kâşâneme geldükde vefâ eyleyüben mülk-i dilin kaşırını bünyâd u yıkık yirlerini yapmağa irşâd idicek işi güci beste iken tâlî' i pâ- beste iken oldı gönül şâd

Didi hâlûn nedür ey bende-i bîmârum olan ' aşık-ı didârum olan hasret-i vaşlumla seniñ eyledigün zâr yiter derd ile hünbâr yiter sen nice feryâd idesin şaĥn-ı belâdan özüni isterem âzâd idesin müjdeler olsun saña kim da' vet-i kâşâne kılam vuşlat-ı erzâne kılam kâse-i la' lüm içürüp cânuñi mestâne kılam pertev-i hüsnumle feraĥ-nâk olasin eyleme feryâd

(2)

Bâreka'llâh ne kerem kâni şehâ ma' deni cûd ıssı şafâ gülşeninün serv-i hürâmâni vefâ bezmine bir Yûsuf-ı şânî ki bu ben hâkûmi kıddümle müşerref kıluban zeyl-i keremle gözümüñ yaşını silmege benüm hâneme gelmekle daĥı kâmet-i bâlâsı tenezüller idüp nergis-i mestâne gibi göz yuma her cevre taĥammüller idüp gül gibi alınmaya her ta' na kulaĥ tutmaya âh işte güzel câna bedel böyle gerekdür

Ben anuñ bendesiyem cân ile efgendesiyem ĥaylice şermendesiyem ' aĥlum anuñ fikrüm anuñ dilde olan zikrüm anuñdur heme câ şükürüm anuñ mihr-i ĥarîdârî kâfâdarî anuñ ' aşık-ı zanı giceler şubĥa deĥin didemi bîdâr idici derd ile zâr idici vü cevrimi tekrâr idici râĥatı yok zaĥmeti çok ĥastesiyem ' aşık-ı dem-bestesiyem bilmez ise kimse bu sırnı bilür ol şîvede üstâd

(3)

Nedür ol rûy-ı dil-ârâ nedür ol fitnede a' lâ nedür ol kâkül-i zîbâ ya nedür ol ĥad-i bâlâ ki hele ol daĥı ĥıysun ol ala gözle baĥışlu dil-i bîmârî yakışlu nedür ol ĥurde naĥışlu o nezâketle raĥîbi daĥı rindâne kaĥışlu o revişler o tûruşlar ki niyâz ile tûrurken anı ' uşşâĥ görür iken çıĥa ol cilve ide ' arz-ı cemâl eyleye biñ ĥunc u delâl eyleye dil almada bu fitneye kim ide taĥammül

Ĥâşılı ben n'ideyüm sırrımı kime diyeyüm bendesin âvâre kılan sînemi şad-pâre kılan ĥaste-dile çâre kılan ol semenüm nesterenüm ĥonca-femüm muĥteremüm dil-ber-i şîrîn-sühânüm sîm-tenüm serv-ĥadüm lâle-ĥadüm gözler[i] mestâne didüm ben ĥuluña bir nazâr it gülşeni devr ü güzer it bu sözümi muĥtaşar it sicn-i kâfesden kerem it murĥ-ı dili eyle gel âzâd

(4)

Bâ-ĥuşuş ol yüzi gül beñleri fülful lebi mül şaçları sünbül ki heme evc-i ser-i bâba çekildükde görenler didiler bu ne ' aceb eĥder olur mâha ĥusûf olmaĥ ile kec-rev olur âb-ı ĥayât ile lebi Kevşer olur rûz u şebân tâlî' -i fîrûz-ı cihân-sûz ile her rûz feraĥ-nâk u tarab-nâk dili seh-m-nâk u ' aceb ne'yeyüm ammâ ki ĥalâş olmaĥa yoĥdur dile imkân

Şaĥın ey dîde-i giryân ki felâketle göyünme şaĥın ey sîne-i süzân birüdetle söyünme şaĥın ey eşk-i firâvân şaĥın ey âh daĥı eyleme ' âlemleri süzân ki ' aceb devlete irdüñ ruĥ-ı dil-dârûñi gördüñ bu ne devlet yine ümmîdüne irdüñ ne şerefdür bu ki bulduñ idi ey dil-i nâ-şâd

(5)

İmdi şimdengirü gel semt-i ‘ibādāta vü t̄ā‘ata özüñ haşr idegör derd ile feryād idegör
āhirete zād idegör pendüm ile cānuñ vü qalbūñi irşād idegör pek hāzer it ‘ömr-i ‘azizūñ soñuci
olmaya berbād şakın sen

Evvelā diñle benüm pendümi ey ‘ākil olan gāfleti qo zilleti qo cāna bu çok miñneti qo
devlete germiyyeti qo hādīm-i lezzātı añup aqla şular gibi firāvān idüben çağla ciger taqla elüñ
gögsüne koy derd ü taḥayyüller ile cāna tazaccurlar ile özge tefekkürler ile nice tazarru‘lar ile
minnet idüp yüz yire koy aqlayugör ola ki Ḥaḳ tevbeñi maqbül ide qalbūñ yapılıp olasıñ āzād

(6)

Hele ey p̄ir-i felek sen de gehī ‘aql ile inşāf ile depren ‘urefā zümresi bezminde hoş evşāf
ile zıkr ol ki kemāl ehline bu zecri sezā cevri revā görme yüzün dest-i cefā ile türāb-ı sinüme
sürme belā rāhına yol virme mürüvvetler idüp rāh-ı sitemden güzer it cevruñi hem muḥtaşar it
dillere gām virme ki ümmid olan oldur

Ḥamdü-li’llāh benüm p̄ir-i sülḥan nām ile ya‘ni ki **Zuhūrī** ki ḥured rütbe-i ‘irfānumı
tefḥīm ü kemālāt ile bu şānumı tekrīm iderek dehre qadem-rence kılıp ‘arşa-i ‘irfānda hüner
şeddine tā pençe urup nice belāğatlar ile fenn ü feşāhatlar ile fikr-i firāsetler ile ‘aql u kiyāsetler
ile şadr-ı ma‘ārifde bu dem nāmumı itdüm hele üstād.

Sonuç

Bahr-ı tavîl, aruzun fe'îlâtün tef'ilesinin art arda tekrarıyla yazılan nazım-nesir karışık bir nazım şeklidir. Edebiyatımızda sınırlı sayıda örneklerine rastlanan bu şiir türünün, şairlerin farklılık arayışlarının bir neticesi olarak tercih edildiğini söylemek mümkündür. Mizahî bir üsluba sahip olan bu şiirler, genellikle sade bir dille ve renkli bir üslupla kaleme alınmıştır.

Şimdiye kadar 50 civarında şairin tercih ettiği bu tarzda 16. yüzyıl şairlerinden Kadri ve Zuhûri de birer şiir yazmıştır. Yaşadıkları yüzyıl dışında hayatları hakkında kesin bir hükme varmanın mümkün görünmediği her iki şair de bahr-ı tavîllerini gazel formuna benzer şekilde ve âşıkane tarzda kaleme almıştır.

Kadri, *bahr-ı tavîl*ini gazel nazım şekliyle dört beyit hâlinde yazmıştır. Gazel şeklinde yazılan bu mısralar, sayıları 57 ile 64 arasında değişen “*fe'îlâtün*” tef'ilelerinden oluşmaktadır. Zuhûri'nin *Bahr-ı Tavîl*'i de gazel şeklinde olup mısra'ları 19 ile 35 arasında değişen “*fe'îlâtün*” tef'ilelerinden oluşan altı beyitten müteşekkildir. Bu şiir de mürdef kafiyelidir. Mürdef kafiyeye sahip olan her iki şiirde de şairler, son mısradaki mahlaslarını kullanmışlardır.

Kaynaklar

- Aksoyak, İ. Hakkı. (1999). “Bahr-ı Tavîl”. Ankara: *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Dr. Himmet Biray Özel Sayısı*. s. 438-445.
- Aksoyak, İ. Hakkı. (2007). “Anadolu Sahasında İlk Bahr-ı Tavîl Ahmed Paşa’nın mıdır?”. *Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 2/4. s. 84-97.
- Aksoyak, İ. Hakkı. (2014). “Zuhûrî, Kara Çelebizâde Mehmed Zuhûrî Efendi”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*
<http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=1981>
(Erişim Tarihi 03.05.2018).
- Aras, Makbule. (2010). *Mu’în Dîvânı (İnceleme-Metin)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Tezi.
- Bayram, Sibel. (2006). *Azbi Baba Hayatı-Eserleri-Sanâtı ve Divânı (İnceleme-Tenkitledir Metin)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Edirne: Trakya Üniv. Sosyal Bilimler Ens.
- Bülbül, Tuncay. (2013). “Zuhûrî”, *Tülbend-zâde Zuhûrî Mehmed Efendi*”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*
<http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=552>
(Erişim Tarihi 03.05.2018).
- Devellioğlu, Ferit. (2011). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Yayınları.
- Erkul, Rasih. (1993). “Bir Bahr-i Tavîl Örneği ve Birri Mehmed Dede”. *Yedi İklim*. V (39): 43-45.
- İçli, Ahmet. (2017). “Muhıbbî”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*
<http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=7857>
(Erişim Tarihi 03.05.2018).
- İpekten, Haluk. (2010). *Eski Türk edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kahraman, Bahattin. (1989). *Arşî Dîvânı’nın Tenkidli Metni I-II*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Kaplan, Yunus. (2014). “Zuhûrî, Pîrî-zâde Zuhûrî Mustafa Çelebi”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*
<http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=1469>
(Erişim Tarihi 02.05.2018).
- Kaplan, Yunus. (2016). “Fehîm-i Kadîm’in Bahr-ı Tavîli”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, İstanbul. Bahar, Sayı 14. s. 67-92.
- Kesik, Beyhan. (2015). “Muhıbbî’nin Bahr-ı Tavîl’i”. *Littera Turca (Journal of Turkish Language and Literature)* C.1, Sayı 2. 55-60.
- Kılıç, Atabey. (2009). “Abdülkâdir Kadrî Efendi”, *Kayseri Ansiklopedisi*, 1. Cilt, Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yayınları. s. 21.
- Kılıç, Müzâhir. (2017). “Bahr-ı Tavîl ve Bayburtlu Zihni’nin İki Bahr-ı Tavîli”. *Doğu Araştırmaları*, Sayı 17, s. 39-46.

- Köksal, M. Fatih. (2013). “Kadrî”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*
<http://www.turkedebiyat isimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=454>
(Erişim Tarihi 03.05.2018).
- Köksal, M. Fatih. (2013). “Zuhûrî, Acem”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*
<http://www.turkedebiyat isimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=1162>
(Erişim Tarihi 03.05.2018).
- Mermer, Ahmet. (2002). “XVI. Yüzyıl Divan Şairi Fedayi ve İki Bahr-ı Tavîli”. *İlmî Araştırmalar*, Sayı 14. 121-129.
- Mert, Aslı. (2012). *Nâkâm Divanı (İnceleme-Tenkidli Metin)*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Tezi.
- Okyay, Ercan. (2005). *Senîh-i Mevlevî Dîvânı*. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Parlatır, İsmail. (1992). “Fuat Bayramoğlu ile Anılarda”. *Türk Dili Dergisi* (487): 24-26.
- Şengün, Necdet. (2006). *Nazîr İbrahim ve Dîvânı, (Metin-Muhtevâ-Tahlil)*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Yanbal, Semra. (2009). *Şâkir Mehmed Efendi Dîvânı*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.

